

www.coleurope.eu

Daide Bradanini

A
versenyképességi
diskurzus felemelkedése
- Neo-gramsziánus elemzés

Brugge

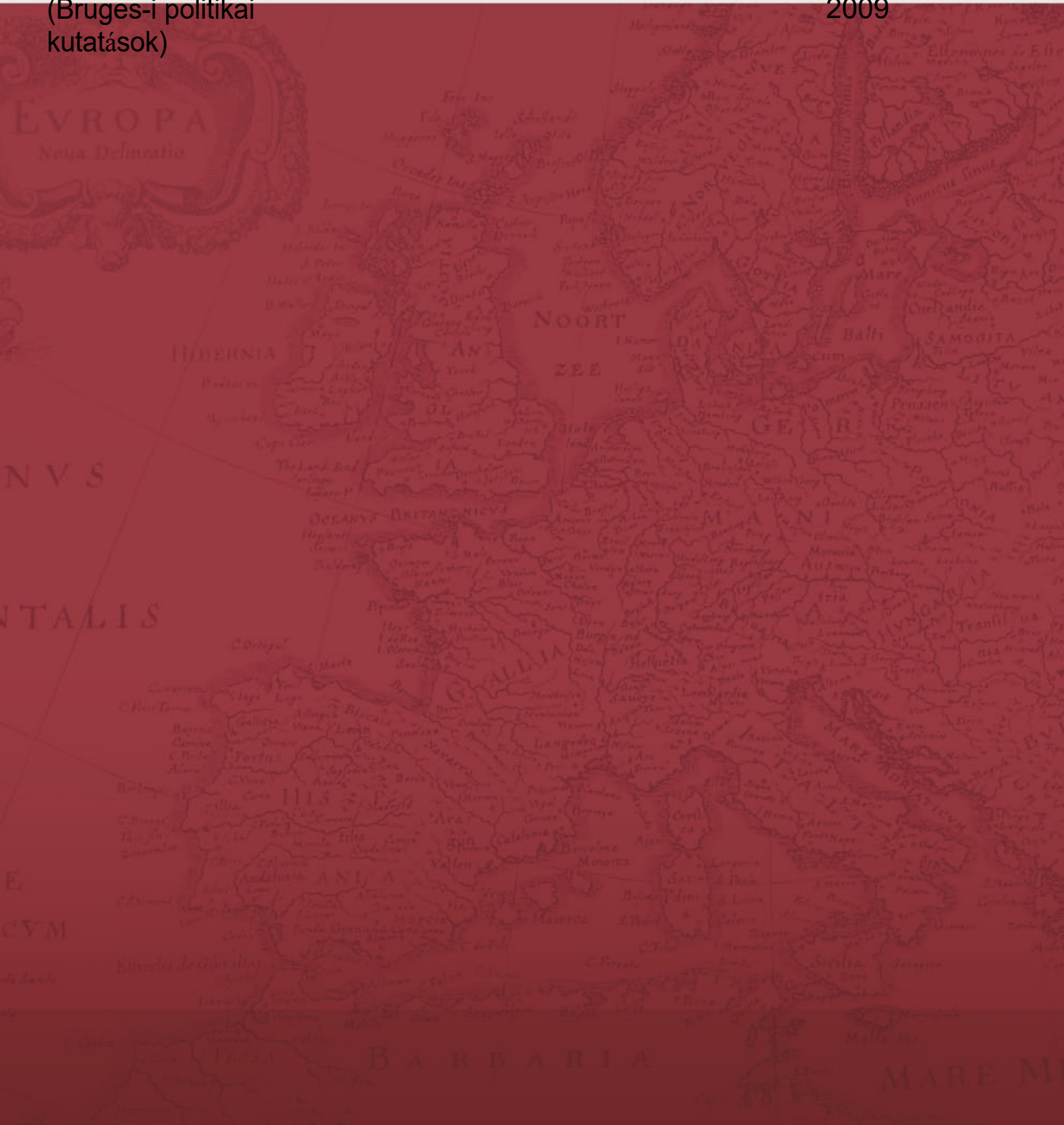
College of Europe
Collège d'Europe

Natolin

Cahiers de recherche
politique de Bruges
(Bruges-i politikai
kutatások)

10. szám /
2009

College of Europe
Collège d'Europe

Európai politikai és közigazgatási
tanulmányok Études Politiques et
Administratives

Bruges Political Research Papers / Cahiers de recherche politique de Bruges
No 10 / December 2009

A versenyképességi diskurzus felemelkedése - neo-gramszói elemzés

Davide Bradanini által

© Davide Bradanini, 2009

Európai politikai és közigazgatási
tanulmányok/ Études Politiques et
Administratives
Dijver 11, B-8000 Brugge, Belgium
www.coleurope.eu/pol

A szerzőről

Davide Bradanini az IMT (Intézmények, piacok, technológiák) doktori hallgatója Luccában, Olaszországban. A Bolognai Egyetemen szerzett diplomát nemzetközi kapcsolatokról és nemzetközi és diplomáciai tanulmányokról, valamint a bruges-i Európa Főiskolán európai politikai és közigazgatási tanulmányokról (Marcus Aurelius ösztöndíj 2008/2009).

Ez a cikk a szerző személyes véleményét tükrözi. Szeretnék köszönetet mondani Peter Van Ham professzornak és Michele Chang professzornak.

Levelezési cím:

davide.bradanini@coleurope.eu

Szerkesztőség

Michele Chang, Ewelina Boguslawska, Pascal Fendrich, Elisa Molino, Francesco Napolitano, Adrien Sellez és Jörg Monar.

Dijver 11, B-8000 Bruges, Belgium | Tel. +32 (0) 50 477 281 | Fax +32 (0) 50 477 280 | |
e-mail michele.chang@coleurope.eu | weboldal www.coleurope.eu/pol

A Bruges Political Research Papersben kifejtett nézetek kizárólag a szerző(k) sajátjai, és nem feltétlenül tükrözik sem a sorozat szerkesztőinek, sem az Európa Kollégiumnak az álláspontját.

Összefoglalva:

Ez a cikk a "versenyképességi diskurzus" mint az európai integráció beágyazott neoliberális projektjét támogató társadalmi erők egy kialakulóban lévő történelmi tömbjének hegemon stratégiájának elemeként történő fejlődésére összpontosít. A politikai folyamatok neogramsziánus értelmezésének keretében a neoliberalizmus európai felemelkedését az uniós integráció *társadalmi céljáról* folytatott anyagi és ideológiai küzdelem eredményének tekintjük. Egy olyan kétértelmű fogalom, mint az európai szociális modell diskurzív megalkotása együtt járt a nagyrészt neoliberális reformok - mint például a belső piac és a GMU - végrehajtásával, miközben megőrizte a hagyományos európai szociális konszenzusos modellt. Az EU jelenlegi legitimációs válságát, amelyet vitathatóan az EU jelenleg átél, úgy tekintik, mint e hegemon projektnek a konszenzusteremtés viszonylagos kudarcának eredményét, mivel az tovább segíti a gazdaság *szétválasztását*.

A tanulmány a *The Rise of the Competitiveness Discourse: 'Embedded Neoliberalism' and the Lisbon Agenda* (*The Rise of the Competitiveness Discourse: 'Embedded Neoliberalism' and the Lisbon Agenda*, College of Europe, Department of European Political and Administrative Studies, Bruges, 2009) című mesterképzésen alapul, amely elérhető az intézmény könyvtárában. Az alábbi elemzés kifejtése érdekében kérjük, tekintse meg ezt a dokumentumot.

Mi az európai integráció *társadalmi célja*? Milyen társadalmi erők támogatják és hogyan? És hogyan közvetítik diszkurzívan az európai integráció projektjét (és folyamatát)?

Ezek a kérdések kulcsfontosságúak minden olyan kísérlethez, amely az integrációs folyamat természetének, hajtóerőinek és válságos pillanatainak (mint amilyen vitathatatlanul az EU jelenleg is átél) megértésére irányul. Ez a tanulmány az Európai Unión belüli változó strukturális erők rövid elemzését kívánja nyújtani a versenyképességi diskurzus felemelkedésének prizmáján keresztül, amely az elmúlt években vitathatatlanul számos uniós intézmény és politika formáját és tartalmát alakította. A tanulmány empirikusan alkalmazza az Európai Unióról szóló, egyre növekvő neogramszianus szakirodalom néhány elméleti meglátását, és bemutatja, hogy ez utóbbi különösen alkalmas lehet az Unión belüli jelenlegi fejlemények megértésére. A tanulmány áttekinti az említett szakirodalom néhány állítását, és megpróbálja azokat továbbfejleszteni az európai társadalmi-gazdasági kormányzás körüli konszenzus törekvésének kiemelésével, amelyet a közelmúltbeli gazdasági válság tovább feszített.

Azt állítom, hogy az Európai Unió többszintű rendszerében a társadalmi-gazdasági kormányzást a versenyképességi diskurzus támasztotta alá és alakította egyre inkább, amely az 1980-as évek közepe óta az európai integrációs folyamatot alakító neoliberális hegemonia megszilárdításának célja szempontjából fontos szerepet játszott. Ez a versenyképességi diskurzus szerves részét képezi annak a kísérletnek, hogy egy olyan hegemon diskurzust fejlesszenek ki és szilárdítsanak meg, amely a "beágyazott neoliberalizmus" projektjének társadalmi támogatását szolgálja. Ebben az összefüggésben a versenyképesség nem csak a gazdasági, hanem a társadalmi kormányzás sarokkövévé is válik, oly módon, hogy önmagában is céllá válik, és

nem pedig eszköz szélesebb körű célok (szociális jólét, foglalkoztatás) eléréséhez. Jessop megfogalmazásában a versenyképesség "nemzeti érdekként" jelenik meg.¹

Miután vázlatosan bemutattam a neogramsziánus elméleti megközelítés főbb elemeit, a versenyképességi diskurzust az európai szociális modell fogalmának (és a reformja szükségességének hirdetett szükségességének), valamint a jóléti állam és a szociálpolitika szerepének a lisszaboni menetrendben szereplő politikákba beépített normatív eltolódásának vizsgálatával elemzem, a piacot korrigáló céltól (és diskurzustól) a piacot lehetővé tevő cél felé. Mielőtt befejezném, kifejtem, hogy egy ilyen paradigmaváltás milyen következményekkel jár az állampolgárság fogalmára nézve.

1. Gramsci Brüsszelben

Ez a tanulmány egy neo-gramsziánus megközelítést alkalmaz, amely megpróbálja konceptualizálni az európai társadalmak mögöttes strukturális erőit, és megvizsgálja, hogy ezek hogyan kapcsolódnak az Európai Unió intézményeihez, politikáihoz és gyakorlataihoz, elutasítva azt a feltételezést - mint az európai integráció legtöbb elmélete -, hogy a piaci erők "az egyetemes emberi természet belső racionalitásának kifejeződései, amelyet a politikai ügyekben a szabadság birodalmának lényegének tartanak".² Ezzel szemben a neo-gramsziánusok amellet érvelnek, hogy ki kell nyitni a piac - mint a domináns szervező

---

¹ C. Hay és M. Watson. "Diminshing Expectations" in Cafruny és Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberális hegemonia és átalakulás Európában*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, 147-170. o., 157. o.

² B. Van Apeldoorn, H. Overbeek és M. Ryner, "Theories of European Integration - A Critique" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, 17-45. o., 18. o.

az európai társadalmak erejét - és megvizsgálja, hogy a piaci erők milyen módon strukturálják a társadalmat mind anyagi, mind ideológiai szempontból, és így - az európai integrációval kapcsolatban - a forma hangsúlyozásán túlmenően a folyamat tartalmát is vizsgálja, és azt, hogy ez hogyan jött létre.

Anélkül, hogy az integrációs elméletek kritikájáról szóló összetett vitát nyitnánk, itt elég lesz annyit megjegyezni, hogy a neo-gramscziánus gondolkodás hangsúlyozza, hogy az eszmék és a társadalmi, politikai és gazdasági viszonyok nem választhatók el egymástól, és hogy az eszmék és az identitások társadalmi viszonyok által vannak alátámasztva. A társadalmi erőket tekintik a leglényegesebb kollektív szereplőnek, és ily módon a munka és a tőke különböző frakciói a termelési rendszerben elfoglalt helyükhöz viszonyítva azonosíthatók.³ A hatalmat így társadalmi hatalomként értelmezik, annak anyagi és ideológiai dimenzióiban, amely nem a politikai hatalomból mint olyanból ered (legyen az állami vagy nemzetek feletti), hanem az államhatalmat alakító társadalmi erőkől.⁴ Mind az anyagi, mind az ideológiai dimenzióban a politikai és gazdasági szereplők konfliktusa felfogható diszkurzív küzdelemként is, amely a versenyképesség és az európai szociális modell (ESM) fogalmainak sajátos értelmezéséhez kapcsolódó tartalmi jelentéssel - és így a politikákkal és intézkedésekkel - kapcsolatos.

---

³ A. Bieler és A. D. Morton. "Bevezetés: A. D. Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe*, New York, Palgrave, 2001, 3-25. o., 17. o.: "Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy and the Relevance to European Integration" in Bieler and Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe*, New York, Palgrave, 2001, 3-25. o., 17. o.

⁴ B. Van Apeldoorn, "Az európai rendért folytatott küzdelem: Transnational Class Agency in the Making of 'Embedded Neo-Liberalism'" in Bieler and Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe*, New York, Palgrave, 2001, p.72.

Míg a termelési folyamatot tekintjük az elemzés kiindulópontjának⁵, a neogramszkijak hangsúlyozzák, hogy a társadalmi struktúrák és viszonyok nem közvetlenül meghatározzák, hanem alakítják a társadalmi erők érdekeit és identitását. A társadalmi viszonyok tehát döntően meghatározzák a rendelkezésre álló lehetőségek körét, vagy Bourdieu szavaival élve "a lehetséges birodalmát",⁶ , de nem határozzák meg, hogy e lehetőségek közül melyik materializálódik, mivel ez az emberi cselekvés eredménye, amely következőképpen nyitott végű (e ponton a gramscianus gondolkodás jelentősen eltér az ortodox marxista elmélettől).

Fontos szem előtt tartani, hogy a gazdasági és a politikai közötti különbségtétel (és maga az államalakulás folyamata is) a kapitalizmus termékének tekinthető. Mivel "a munka kapitalista kizsákmányolásába nem kell közvetlenül belekerülnie semmilyen kifejezetten politikai kényszernek, mert az egyszerű árucseréként jelenik meg a piacon",⁷ a piac a természeti törvény státuszát veszi fel. Másfelől a politikai szféra az állam jogi és kényszerítő apparátusára hárul, amely egyúttal a magántulajdonra és a szerződésekre vonatkozó törvényeket is meghatározza. A kapitalista társadalmi viszonyok tehát nem tekinthetők egyetemesnek vagy természetesnek, és ennek következtében az atomizált szabad egyénekből álló kapitalista társadalom víziója nem lehet

---

⁵ A "termelés azonban a legtágabb értelemben értendő. Nem korlátozódik a felhasznált vagy elfogyasztott fizikai javak termelésére, magában foglalja a tudás és a társadalmi kapcsolatok, erkölcsök és intézmények termelését és reprodukcióját, amelyek a fizikai javak termelésének előfeltételei". R. W. Cox, "Termelés, állam és a világrend változása", in: E-O. Czempiel és J.N. Rosenau (szerk.), *Globális változás és elméleti kihívások: Approaches to World Politics for the 1990s*, Toronto, Lexington Books, 1989, 39. o.

⁶ P. Bourdieu, *Propos sur le Champs Politique*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000.

⁷ M. Rupert, *Producing Hegemony*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, 21. o.

a politikában a szabadság végső tartományaként jelenik meg, de ezt az eredményt egy nyitott végű fejlődési folyamat eredményének kell tekinteni.

A hegemonia a neo-gramscziánus gondolkodás központi fogalma. Egy osztály vagy egy bizonyos osztályfrakció dominanciájának sajátos formájaként értelmezik egy adott politikai térben, mind anyagi, mind ideológiai szempontból. A hegemonia a beleegyezésen alapul - az állam kényszerítő apparátusa csak végső esetben áll mögötte -, és csak akkor érhető el, ha az alárendelt társadalmi csoportokat vagy osztályokat sikeresen beépítik a társadalmi erők olyan történelmi tömbjébe, amelyben érdekeiket és perspektíváikat részben figyelembe veszik. A hegemonia döntő szempontja tehát egy olyan ideológia és világkép kialakítása (beleértve a gazdasági, politikai, kulturális és erkölcsi szempontokat), amelyet a társadalmi viszonyok egyetemes, józan ész szerinti felfogásaként mutatnak be, azzal a céllal, hogy olyan politikai rendet hozzanak létre, amelyben az alárendelt osztályok legitimnek fogadják el helyzetüket. "Az állam szerepe tehát ezt a hegemon kompromisszumot - a történelmi tömböt - tükrözi az osztályok között, amely magában foglalhatja a munkásság (akár nagy) frakcióit is."⁸ A Gramsci által "organikus értelmiséginek" nevezett személyek feladata egy ilyen kontextusban egy "hegemon" projekt" kidolgozása, amelynek célja a politikai szférában való egyetértés megteremtése.⁹

Például az eszmék és az értelmiség szerepe (tágabb értelemben, amely magában foglalja a média, az újságírás és a populáris kultúra politikai és kulturális irányzatait) kulcsfontosságú az integrációs folyamat 1980-as évek közepétől kezdődő újraindulásának neoliberais jellegének megértésében. A

- ⁸ A. Bieler és A. D. Morton, "Globalizáció, állam és osztályharc: A 'Critical Economy' Engagement with Open Marxism" *British Journal of Politics and International Relations*, Vol. 5 No.4, 2003, pp. 467-499, 487. o., 487. o.
- ⁹ Lásd: A. Gramsci, *Il Materialismo Storico*, Torino, Editori Riuniti, 1975.

a neoliberais politikák megvalósításának célja központi szerepet játszik a gramscianus kifejezéssel "kollektív értelmiségeknek" nevezhető stratégiákban, akiknek az a szerepük, hogy "előkészítsék a konszenzust, amelyre a transznacionális tőkés osztály pillanatnyi uralma épül".¹⁰ Ezeket olyan nemzetközi testületekben lehetett azonosítani, mint a Trilaterális Bizottság és a Világgazdasági Fórum (sok más mellett), európai esetben pedig az ERT (Európai Gyáriparosok Kerekasztala).

Az eszmék azonban "az egyének és csoportok számára a társadalmi helyzetük és a változás lehetőségeinek megértésének módja",¹¹ , és így nemcsak az uralom eszközeit jelentik az organikus értelmiségek által kidolgozott hegemon projekt részeként, hanem a harc és a felszabadulás eszközeit is, amelyek beépíthetők egy ellen-hegemon projektbe. Ebben a tekintetben Gramsci "józan ész" fogalma döntő jelentőségű, mivel megtestesíti azt, amit Giambattista Vico úgy nevezett, hogy

"ítélkezés mérlegelés nélkül,"¹² egy kritikátlan és általánosító gondolkodásmód, amely domináns egy adott korszakban, és nemcsak azt tükrözi, hogy mit lehet tudni, hanem azt is, hogy mit lehet tenni a társadalmi és politikai szférában (amit fentebb a lehetséges birodalmának nevezünk).

---

¹⁰ O. Holman és K. Van der Pijl. "Structure and Process in Transnational European Business" in Cafruny és Ryner (szerk.), *op.cit.*, 71-93. o., 80. o.

¹¹ Bieler és Morton. "Bevezetés: A neo-gramscianus perspektívák..." *op.cit.* , p.19

¹² G. Vico, *Giambattista Vico új tudománya*, ford. Thomas Goddard Bergin és Max Harold Fisch, Ithaca, Cornell University Press, 1948, 142. o., 63. o., 142. o.

2. "Beágyazott neoliberalizmus": hegemonia Európában

A neoliberalizmus konceptualizálásában,¹³ Stephen Gill "új alkotmányosság" fogalma¹⁴ különösen fontos. Gill szerint a neoliberális korszak egyik fontos aspektusa az volt, hogy "egy korlátozottabb, de még mindig erős neoliberális államformát zártak be, amely el van szigetelve a népi demokrácia elszámoltathatóságától".¹⁵ azaz a gazdaságpolitika jelentős aspektusait kivonták a demokratikus ellenőrzés alól, és technokrata irányítás alá rendelték (mint például a monetáris politika a GMU keretében, vagy a Bizottság és az Európai Bíróság által őrzött versenypolitika). Az eredmény az, hogy a kormányok jobban reagálnak a transznacionális piaci erők fegyelmére, ami abban a mindenre kiterjedő igényben nyilvánul meg, hogy alacsony inflációt és alacsony társasági adókat tartsanak fenn, a nemzeti költségvetéseket egyensúlyban tartsák, a közkiadásokat ellenőrzés alatt tartsák, valamint a munkaerőpiacot deregulálják. Európában a neoliberális fordulat az 1986-os Egységes Európai Okmánnyal kezdődött, de ez maga is egy döntő ideológiai váltás része volt, mivel az egységes piacot úgy mutatták be, mint az egyetlen módot arra, hogy meg lehessen törni egy sor berögződött és merev munkaügyi és jóléti szabályozást.¹⁶

Figyelembe véve a GMU-t (amely a kialakulóban lévő "új alkotmányosságot" tükrözi azáltal, hogy a versenyképes dezinfláció logikáját rögzíti¹⁷), a versenypolitikát és a belső piacot

---

¹³ E tanulmányban Campbell és Pedersen neoliberalizmus definíciójára hivatkozunk: J.L. Campbell és O.K. Pederson (szerk.) *The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*, Princeton, Princeton University Press, 2001, 5.o.

¹⁴ S. Gill, "Theoretical Foundations of a Neo-Gramscian Analysis of European Integration" in Bieling and Steinhilber, (szerk.), *Dimensions of a Critical Theory of European Integration*, Marburg, FEG am Institut für Politikwissenschaft des Fachbereichs Gesellschaftswissenschaften und Philosophie der Phillips-Universität Marburg, 2000, pp.15-33, p.30.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ H. Bieling. "European Constitutionalism and Industrial Relations" in Bieler és Morton (szerk.) *op.cit.*, 96-101.o.

¹⁷ A versenyképes dezinflációról lásd B. Clift. "The Changing Political Economy of France" in Cafruny and Ryner

(szerk.): "The Changing Political Economy of France",
op.cit., 173-200. o., 182. o.

programban Scharpf "alkotmányos aszimmetriáról" beszélt a gazdasági integrációs cél - az uniós jog tárgya az Európai Bíróság joghatósága alá tartozó, a nemzeti joggal szemben elsőbbséget élvező és közvetlen hatályú uniós jog, valamint a GMU szabályai - és a szociális védelem (beleértve az adózást is) dimenziója - amelyet a tagállamokra hagynak - közötti "alkotmányos aszimmetria" között.¹⁸ Ily módon az uniós jogi és gazdasági korlátozások gyengítették a tagállamok azon képességét, hogy olyan foglalkoztatási és szociális politikát folytassanak, amely nem a kínálatoldali és nem az EU neoliberais kényszereinek alárendelt (ez egyben azt is jelenti, hogy le kell mondaniuk egy sor, a korábbi évtizedekben alkalmazott keynesiánus politikáról, mint például a keresletszabályozás, a támogatások, a nemzeti valuták leértékelése, a közbeszerzések stratégiai alkalmazása, a nagyvonalú jóléti rendelkezések és a munkahelyteremtés a közkiadásokon keresztül).

Túl egyszerű lenne azonban azzal érvelni, hogy az EU egyszerűen teljes szívvel beleállt a

helyét a "fegyelmi neoliberalizmus".¹⁹

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a tőke egy neo-

Gramsci perspektívájából kiindulva, egy olyan széles réteggént fogható fel, amely különböző frakciókat és érdekeket foglal magában, amelyek különböző - gyakran egymással versengő - ideológiai és diszkurzív csomagokban artikulálják projektjeiket. A transznacionális tőkésosztály kialakulása Európában - Van Apeldoorn szerint - két különböző (rivális) frakció kialakulását veszélyeztette: a globalista frakció (amely a mobil globális tőkéhez, például a TNC-khez és a pénzügyi intézményekhez kapcsolódik) és az európaisági frakció, "amely a következőkből áll azok, akik olyan nagy ipari vállalatokat irányítanak, amelyek bár transznacionális szinten működnek,

¹⁸ F.W. Scharpf, "The Joint-Decision Trap Revisited", *Journal of Common Market Studies*, 44. évfolyam, 4. szám, 2006, 845-864. o., magyarul: "A közös döntések csapdája".

¹⁹ S. Gill. "A tőke alkotmányosítása: Bieler és Morton (szerk.), *op. cit.*

mindazonáltal elsősorban az európai piacot szolgálják ki, versenyezve az Európán kívüli, gyakran olcsóbb importtal."²⁰

Valójában egy transznacionális osztályharcnak lehattunk tanúi az integrációs folyamat érdemi tartalma felett, amely egy olyan, Van Apeldoorn által "beágyazott neoliberalizmusnak" nevezett,²¹ nevű, tétova - és jelenleg rendkívül instabil - hegemon projekt kialakulásához vezetett, amely a domináns neoliberais magot vegyíti, miközben "igyekszik más társadalmi erők orientációit is befogadni".²² A beágyazott neoliberalizmus projektjével elismerik, hogy a legitimitás fenntartása érdekében a szabadpiaci folyamatokat be kell ágyazni, így fenntartva a korporatista struktúrákat és az állam bizonyos szerepét a szociális szolgáltatások nyújtásában. Az osztálykompromisszum ezen elhalványuló aspektusai (piackorrekciós szociálpolitika, jóléti ellátás) azonban beágyazódtak a tagállami struktúrákba, és kötelességük ezeket fenntartani, és - ezzel egyidejűleg - ragaszkodni az EU-politikák, például a GMU és a versenypolitika deflációs és deregulációs irányultságához.

3. Az "európai szociális modell" dekonstruálása

"A szociálpolitika célja már nem az elsődleges elosztás piac általi korrekciója, és nem is a piactól független életformához való, nyilvánosan garantált törvényes jog. A jóléti állam fogalma ezáltal szinte az ellenkezőjévé válik. A "modern" jóléti államiság követelménye már nem a célzott, szociálisan hatékony

---

²⁰ Van Apeldoorn. "Az európai rendért folytatott küzdelem...", *op.cit.*, 77. o.

²¹ Lásd: B. Van Apeldoorn, "The Struggle over European Order...", *op.cit.*; B. Van Apeldoorn, "The Lisbon Agenda and the Legitimacy Crisis of European Socio-Economic Governance: the Future of 'Embedded Neo-Liberalism'", előadás a Közép- és Kelet-európai Nemzetközi Tanulmányok Társasága (CEEISA) 4. kongresszusán, Tartui Egyetem, Észtország, 2006. június 25-27.

²² *Ibid.*, 71. o.

újraelosztás a gyengébb lakosság, csoportok és régiók javára, hanem a vállalkozói tevékenység ösztönzése és az üzleti tulajdon védelme - mert ez, mint mondják, serkenti az egyén munkára való hajlandóságát".²³

Az európai szociális modell (ESM) fogalma olyannyira kétértelmű, hogy különböző - gyakran ellentétes - jelentéstartalmakkal bír. Az én érvelésem szerint, míg az ESM-et a Delors-bizottság kezdetben az amerikai szabadpiaci kapitalizmustól megkülönböztetett "szervezett európai tér" projektjeként fogalmazta meg, mára egyre inkább a globalizációs folyamathoz való alkalmazkodást jelenti, olyan politikák előmozdítása révén, mint az aktiválás és a munkaalapú támogatás. Az uniós intézmények számára is hasznos eszközt jelentett, mind intézményi szempontból (a Bizottság szerepének megerősítése a közös "európai problémák, amelyekre közös megoldásokat kell találni" diszkurzív megteremtése révén), mind intézményi szempontból (a Bizottság szerepének megerősítése).²⁴), valamint a beágyazott neoliberális integrációs folyamatot, mint elsősorban a piaci integráció folyamatát próbálták legitimálni. Ez tehát az európai szintű hegemoniáért folytatott (diszkurzív) küzdelem egyik aspektusa.

---

²³ B. Mahnkopf, "Das Sozialmodell einer aggressiven Handelsmacht: Zur Funktionalisierung von Sozialpolitik für die Aussenwirtschaftsstrategie der EU" *Kurswechsel*, No.1, p.89, in: C. Hermann, "Neoliberalizmus az Európai Unióban", Bécs, Working Life Research Centre, 2005, 2009. április 12-én lekérdezve: <http://www.iaq.uni-due.de/aktuell/veroeff/2005/dynamo05.pdf>, 133. oldal.

²⁴ C. Hermann és I. Hofbauer, "Az európai szociális modell: A versenyképes modernizáció és a neoliberális ellenállás között" *Capital & Class*, 93. szám, 2007, 125-139. o., 136. o.

Általánosságban véve nehéz valódi ESM-ről beszélni, mivel nagyon különböző nemzeti szociális modellek léteznek.²⁵ Néhány közös történelmi vonás azonban azonosítható: egyetemes jóléti rendszer, amelyben a polgárok elvileg jogosultak támogatásra rászorultság esetén; az állam fontos szerepet játszik a szociális szolgáltatások, például a közlekedés, az egészségügy és az oktatás biztosításában, így ezeken a területeken a polgárok kevésbé függenek a piactól; a munkaerő részleges dekommodifikációja.²⁶

Az ESM-ről szóló beszámolók többségében szerepel az a feltételezés, hogy alkalmazkodni kell a globalizációhoz, amelyet külső, nem tárgyalható entitásnak tekintenek. A magyarázatok és elképzelések azonban nem pusztán egy objektív valóság utólagos konceptualizációi, hanem maguk is az átalakulást előidéző tényezők. Így, bár a globalizáció bizonyos korlátai kétségtelenül léteznek (bár egyre több bizonyíték van arra, hogy ezeket erősen túlbecsülték).²⁷), a globalizáció fogalmának politikai felhasználása az "elkerülhetetlen" reformok keresztülvitelére figyelemre méltó volt.

A globalizációs diskurzus "igazsága" ellenére az EU intézményi felépítését részben ennek feltételezései alapján alakították ki: a GMU deflációs irányultsága és az általa támogatott költségvetési megszorítások, valamint számos közszolgáltatásnak az Európai Bíróság által felügyelt versenypolitika területére való bevonása ilyen példák. Ha a globalizációs diskurzus és az európai integráció hatásait vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy "eddiggi kutatásaink azt sugallják, hogy az európai

---

²⁵ Lásd: Hermann, *op.cit.*, 132-133. o. a kifejtésért. Az ESM különböző konceptualizációinak elemzését lásd: M. Jepsen és A.S. Pascual, "The European Social Model: an Exercise in Deconstruction" *Journal of European Public Policy*,

Vol.15, No.3, 2005, pp.231-245.

²⁶ G. Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 1990.

²⁷ Hay, Colin és Matthew Watson, "Diminshing Expectations" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, 147-170. o., pp.

integráció, különösen a monetáris unió korlátozó feltételei sokkal közvetlenebb és sürgetőbb korlátot jelentenek az expanzív és inkluzív jóléti ellátásra, mint *maga a* globalizáció."²⁸

Az "európai szociális modell" kifejezés eredete Delors elképzelésére vezethető vissza, aki az amerikai kapitalizmus alternatívájáról alkotott elképzelést, valamint arra az elképzelésre, hogy a társadalmi fejlődésnek és a gazdasági növekedésnek kéz a kézben kell járnia. A szociálpolitikáról szóló 1994-es Fehér Könyv talán az ESM első meghatározása olyan közös értékek összessége, mint a demokrácia, a személyes szabadság, a társadalmi párbeszéd, az esélyegyenlőség, a megfelelő szociális biztonság és a gyengébbek iránti szolidaritás iránti elkötelezettség.²⁹ Az ESM-et az úgynevezett "Maastricht utáni válság" idején élesztették újjá, vitathatatlanul egy hegemon stratégia részeként, amelynek célja az EU gazdasági kormányzásával kapcsolatos konszenzus megteremtése volt a GMU és az egységes piac keretében, és különösen a szakszervezeti képviselők bevonásával, hogy legyen okuk azt hinni, hogy "a jelenlegi állapot csak átmeneti, és ami még fontosabb, hogy legyen egy érv, amelyet a belső ellenzékkel szemben felhasználhatnak".³⁰ A szociáldemokrata pártok és a baloldal támogatásának megszerzése érdekében hasonló célokkal még a 2005-ös alkotmányszerződésbe is bekerült egy bekezdés az ESM-ről, miközben a GMU megszorító és deflációs intézkedései alkotmányos státuszt kaptak.

A Bizottság jelentős szerepet játszott az ESM-nek mint a jóléti állam reformját célzó, lényegében "európai politikai projektnek" a megvalósításában, felhasználva a tudományos alapokat.

---

²⁸ C. Hay, M. Watson és D. Wincott, "Globalisation, European Integration and the Persistence of European Social Models" Birmingham, POLSIS Working Paper 3/99, 1999, 6. o.

²⁹ Európai Bizottság, "Európai szociálpolitika - Az Unió jövője: Fehér könyv", COM 333, 1994, in: Hermann és Hofbauer, *op.cit.*, 129. o.

³⁰ Hermann és Hofbauer, *op.cit.*, 128. o.

"semleges" episztemikus közösségek - "organikus értelmiségiek" -, hogy egy olyan projektet támogassanak, amely alapvetően politikai projekt volt és maradt.³¹ Azzal, hogy a globalizáció kihívását valamennyi tagállam számára közös elemként mutatja be, és így a jóléti állam kiigazításának szükségességét (abból kiindulva, hogy az jelenleg nem alkalmas a jövő "tudásalapú társadalmának" megfelelő kialakításra), a Bizottság a szociális kérdésekben az európai szintű kompetencia növelésének nagyobb legitimitását is megteremti. Ebben a tekintetben az ESM-nek mint történelmi *vívmánynak* a gondolata kiegészül az ESM-nek mint politikai reformprojektnek a gondolatával: az érvelés szerint az előbbi megőrzéséhez az utóbbit kell megvalósítani. Ahogy a Bizottság fogalmaz:

"A szociális modell korszerűsítése azt jelenti, hogy a gyorsan változó gazdaság és társadalom figyelembevételével fejleszteni és kiigazítani kell azt, valamint biztosítani kell a gazdaság- és szociálpolitikák egymást kölcsönösen támogató pozitív szerepét."³²

Jepsen és Pascual szerint az európai társadalmakban érzékelhető változás mögött a globalizáció folyamata áll, amelyről úgy látják, hogy egy sor alkalmazkodási lépést tesz szükségessé.³³ Mindenekelőtt megjegyzik, hogy míg az ideális-típusos hagyományos jóléti állam a stabilitás eszméjéhez kötődik (például szabályozott munkaerőpiacok és védelem az elbocsátással szemben, valamint a kockázatok kollektivizálása), addig az új modellben az instabilitást az élet elkerülhetetlen részének tekintik. Az instabilitás normálisnak tekintése a kockázatot az egyén felelősségévé teszi, és az egyéneknek közvetlenebbül kell alkalmazkodniuk a változó gazdasági körülményekhez és a piaci nyomáshoz (a támogatáson keresztül).

³¹ Jepsen és Pascual, *op.cit.*, 233. o.

³² Európai Bizottság, 2001, in *Ibid.* , p.239

³³ Ez a bekezdés a következő átfogalmazása: Jepsen és Pascual, *op.cit.*, 232-234. o.

rugalmasság). A szolidáris politikákat (például a tisztán újraelosztó intézkedéseket) úgy tekintik, mint amelyek csökkentik az egyének munkára való hajlandóságát, ezért az aktivációs politikákat úgy tervezik, hogy megfelelő ösztönzőket teremtsenek. Az elmozdulás a jóléti kockázat elleni védelem modelljétől egy olyan modell felé történik, amelyben az állam szerepét a kockázatkezelés előmozdításában látják (a foglalkoztathatóságot elősegítő politikák révén, és olyan eszközök biztosításával, amelyekkel az egyén állítólag megvédheti magát a kockázattól).

E tekintetben az ERT 1996-os jelentése, a *Benchmarking for Policy-makers: The Way to Competitiveness, Growth and Job Creation (Út a versenyképességhez, a növekedéshez és a munkahelyteremtéshez)* című, a benchmarking koncepció bevezetésének szánt dokumentumot a "hegemonia egyetemes síkján" írta.³⁴ A munkanélküliség kérdésével kapcsolatban megjegyzi, hogy "a probléma egy része... a munkaerőpiacok rugalmatlansága, amelyet olyan mutatókkal mérnek, mint a béren kívüli költségek, a minimálbér szintje, a felmondási költségek (amelyek eltántorítják a munkaadókat az emberek felvételétől), és a heti óraszám, amelyet gyárak működhetnek."³⁵ Sőt, és még *hegemonabbul* fogalmazva, azt állítja, hogy "a magját a A benchmarking egyszerre nagyon egyszerű és nagyon nehéz dolog...Ehhez szükség van a

---

³⁴ A. Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, New York, International Publishers, 1971, 182. o., id: B. Van Apeldoorn, "The Struggle Over European Order: Transnational Agency in the Making of 'Embedded Neoliberalism'", in Bieler and Morton, *Social Forces in the Making of the New Europe*, *op.cit.*, p.70.

³⁵ ERT (European Round-table of Industrialists), "Benchmarking for Policy-makers", 1993, 2009. április 20-án kikerült a <http://www.ert.be/doc/01630.pdf> honlapról, 13. oldal.

egyén, aki állandóan megkérdőjelezi önmagát."³⁶ Talán még ennél is jelentősebb ennek a szélesebb körű kulturális tendenciának egy másik passzusa az ERT 2004-es, a Bizottsághoz intézett leveléből:

"A versenyképesség hozzáállás kérdése is. A vállalkozói szellem és a kockázatvállalás támogatásának szélesebb körű kulturális követelménye van - a kockázatvállaláshoz, a versenyhez, az üzleti kudarchoz és a személyes vagyonteremtéshez való egyéni, de egyben társadalmi hozzáállás tekintetében is. Kínától Brazíliáig minden ország megmutatja, hogy az ambiciózus és versenyképes polgárokból rejlik a lehetőségek új munkahelyeket teremtenek, és ezáltal alakítják a gazdaságot. Ezek az emberek nem egy amerikai vagy "angolszász" modellt követnek: saját siker iránti vágyukat követik, hogy boldoguljanak az életben. Ezzel szemben az európaiak közül túl kevesen akarnak önfoglalkoztatóvá válni, önállóan elindulni. A szociális védőhálózathoz és a biztosított életszínvonalhoz szokott közvélemény Európa nagy részén nem látja sem az előnyét, sem a versenyképes hozzáállás szükségességét."³⁷

Ismét érdekes, hogy az egyén angolszász fogalmát (bármit is jelentsen ez valójában) hogyan naturalizálják úgy, mint az egyetemes emberi természet kifejeződését - egy olyan fogalom, amelyért sok hegemon csatát vívtak - és amelynek sikerre kell vinnie.

A piacorrekción stratégia a piacot támogató stratégiára való áttérés megszilárdítja a piaci erők törvényeit. Ez a váltás mélyreható következményekkel jár az állampolgárság fogalmára nézve is, mivel a hagyományos társadalmi állampolgárságot mint jogot felváltja az "egyéni állampolgárság" egy formája.³⁸ amelyben az állampolgár felelősséget vállal a kockázatok kezeléséért. Hager megjegyezte, hogy az "alkotmányos aszimmetria" egy "aszimmetrikus állampolgársághoz" vezetett, amelyben az uniós szintű negatív integráció nem teszi lehetővé az uniós szociális állampolgárság kialakulását, hanem fokozatosan is

³⁶ ERT, "Benchmarking for Policy-makers", *op. cit.*, 17. o.

³⁷ ERT (Európai Gyáriparosok Kerekasztala), Levél Bertie Ahern úrnak, az Európai Tanács tagjának, 2004. február 17., 2009. április 18-án kikerült a <http://www.ert.be/doc/01663.pdf>, 6. oldal.

³⁸ Jepsen és Pascual, *op.cit.*, 237. o.

az állampolgársághoz kapcsolódó szociális jogok gyengüléséhez vezet nemzeti szinten.³⁹ Ebben a tekintetben új megvilágításba helyezhetjük az ERT azon kijelentését, hogy az "új Európához" "új európaiakra" van szükség. Azt lehet mondani, hogy itt az állampolgárságnak olyan viselkedési, sőt erkölcsi jellege van, amely a jóléti állam hagyományos szociális állampolgárságából nagyrészt hiányzott. Az új modellben egyre nagyobb nyomás nehezedik a piachoz való alkalmazkodásra, amelyet nem egy olyan erőnek tekintenek, amelyet ellenőrizni kell, vagy egy cél elérésének eszközeként, hanem a természet tényének. Az európai foglalkoztatási stratégiát (EES) ez a jövőkép befolyásolta, különösen a "produktív szociálpolitika" elképzelése, amelyben az olyan elképzelések, mint a rugalmas biztonság, az aktiválás és a partnerség úgy tekinthetők, mint amelyek növelik az egyén képességét a piaci erőkhöz való alkalmazkodásra.⁴⁰

4. Versenyképesség kinek?

A versenyképesség eszméje nem egyszerű, és - mint a nyilvános és politikai diskurzus bármely más aspektusa - egy olyan küzdelem tárgya, amelyben különböző és ellentétes szereplők (amelyeket, mint itt állítjuk, osztályfrakciók kifejeződéseiként kell felfogni) próbálják alakítani a nyilvános színteret, hogy az érdekeiknek és világnézetüknek leginkább kedvező ideológiai dimenziót javasoljanak. Ironikus módon, amikor az 1980-as évek elején a versenyképesség fogalmát először használták, az

---

³⁹S. B. Hager, "'Új európaiak' az 'új európai gazdaságért': Van Apeldoorn, Drahekoupil és Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance*, London, Palgrave Macmillan, 2009, 106-125. o., 111. o., p.111. o.

⁴⁰Jepsen és Pascual, *op.cit.*, 238. o.

az olyan országok, mint Dél-Korea államilag irányított fejlődési modellje alapján alakították ki, amelyről úgy gondolták, hogy nagyobb előnyöket biztosít, mint a szabadpiaci amerikai modell.

A versenyképességi diskurzus felépítésében az üzleti elitek szerepe alapvető volt, és az ERT különösen fontos szereplő volt: olyan ideológiai dimenziót épített fel, amely az európai tőke - nagyrészt - globalista frakciójának igényeit, világlátását és érdekeit tükrözi. Ebben a tekintetben ennek a neoliberais vízióknak, amely a versenyképességet a világversenynek való teljes kitettségéből eredőnek látja, versenyeznie kellett a versenyképesség neomerkantilista felfogásával, amely az európai ipari szektor nem piaci eszközökkel történő megerősítését részesítené előnyben.⁴¹

Az európai integráció neoliberais víziója felé való elmozdulást követően az ERT új koncepciókat igyekezett bevezetni, mint például a teljesítményértékelés, amelyet először az ERT 1997-es, "*Benchmarking a versenyképességért*" című jelentésében fogalmazott meg. A fő üzenet az volt, hogy "a kormányoknak ma már fel kell ismerniük, hogy a világ minden gazdasági és társadalmi rendszere versenyben áll a többi rendszerrel a lábön álló vállalkozások vonzásáért".⁴²

A teljesítményértékelés itt a keresleti oldali foglalkoztatási politikák meghaladására törekszik azáltal, hogy a foglalkoztathatóság és a vállalkozói készség előmozdítására összpontosít. Az ERT 1993-as, "*Európai munkaerőpiacok*" című jelentésében a magas munkanélküliségi ráták fő okának a munkaerőpiaci merevséget és a magas szociális védelmet tekintették, és ezért "még a fájdalmas intézkedéseknek is társadalmilag elfogadhatóvá kell válniuk, feltéve, hogy

---

⁴¹ Van Apeldoorn, "The Lisbon Agenda and the Legitimacy Crisis...", *op.cit.* 8. o.

⁴² ERT, "Benchmarking for Policy-makers", *op.cit.*, 15. o.

hozzájárulnak a munkanélküliségi helyzet tartós javulásához." ⁴³Az az elképzelés, hogy csak a vállalkozások ösztönzésével (és ezáltal a munkaerőpiacok deregulációjával és a munkaerőköltségek csökkentésével) lehet leküzdeni Európa strukturális válságát, később beépült a versenyképességi tanácsadó csoportba (Competitiveness Advisory Group, CAG), amely "őrszemként fog működni, a politikai javaslatokat és az új szabályozásokat a nemzetközi versenyképesség tesztjének alávetve".⁴⁴ Ez a tanácsadó testület - lényegében a Bizottság által gazdaságpolitikai kérdésekben kikért szakértői csoport -, amelynek tagja volt az Unilever, az ABB, a Nokia és a British Petroleum vezérigazgatója is, számos jelentést tett közzé, amelyekben többek között a közszféra liberalizációját és a munkaerő nagyobb rugalmasságának ösztönzését javasolta a vállalatok versenyképességét elősegítő módon.⁴⁵ Richardson, az ERT korábbi főtitkára nemrégiben kijelentette: "A munkahelyeket nem lehet törvényekkel vagy azzal teremteni, hogy a Szerződésbe új záradékot vagy fejezetet írunk. Amire sürgősen szükség van, az a munkaerőpiacok deregulációja és a jobb oktatás és képzés. Az új munkahelyek ezután a gazdasági növekedésből és a vállalkozások által teremtett jólétekből következnek majd".⁴⁶

Az ERT-diskurzus olyan sikeres volt a politikai döntéshozók befolyásolásában, hogy a Bizottság az 1990-es évek elején létrehozta a teljesítményértékeléssel foglalkozó magas szintű munkacsoportot, amelynek célja az volt, hogy meghatározzon néhányat az ERT-hez kapcsolódó

---

⁴³ ERT, *Európai munkaerőpiacok: An Update on Perspectives and Requirements for Job Generation in the Second Half of the 1990s*, Brüsszel, ERT, 1993, in Holman, and Van der Pijl, "Structure and Process in Transnational European

Business", in Cafruny and Ryner (szerk.), *op.cit.*, p.82.

⁴⁴ ERT, *Európai versenyképesség*: Brüsszel, 1994, in Holman és Van der Pijl, *op. cit.*, p.82

⁴⁵ K. Van der Pijl, "Lockean Europe?", *New Left Review*, 37. szám, 2006. jan/febr., 9-39. o., 33. o.

⁴⁶ Holman és Van der Pijl, *op.cit.*, 83. o.

"gyengeségei és nem hatékony működése" a vállalkozások és a közintézmények terén, azzal a céllal, hogy előmozdítsa a strukturális reformokat, például "a további liberalizációt, a privatizációt... a rugalmasabb munkaügyi törvényeket, az állami támogatások csökkentését".⁴⁷ Hasonló módon a Bizottság "az összes releváns munkaerő-piaci rendszer - a foglalkoztatásvédelem, a munkaidő, a szociális védelem, az egészségügy és a biztonság - radikális újragondolására szólított fel, hogy azokat egy másképp szervezett munka világához igazítsa".⁴⁸

5. "Új európaiak": A munkához való jogtól a munkakötelezettségig?

A jelentős eltérések ellenére lassú konvergenciát tapasztalunk a foglalkoztatáspolitikákban, és különösen az aktiválás mint etikai és ideológiai kérdés tekintetében - főként az uniós intézmények befolyásának következményeként.⁴⁹ Ez utóbbiak elősegítették, hogy a kockázatot inkább erkölcsi, mint szociális vagy politikai szempontból értelmezzék (így a munka jogból kötelességgé vált). Az - ideáltipikus formában - "schumpeteri workfare-rezsimnek" nevezett rendszerben "a munkaerőpiacon való részvétel és a felkínált lehetőségek elfogadásának kötelezettségére helyezik a hangsúlyt... A munkát viszont az egyén autonómiájának feltételévé teszik, de ez aztán normatívvá és korlátozóvá válik, és morálisan kötelességgé jelenik meg".⁵⁰ Az új felfogás megfelel a

---

⁴⁷ High Level Group on Benchmarking, "First Report by the High Level Group on Benchmarking" *Benchmarking Papers* No.2, Brüsszel, Európai Bizottság, 1999, 13. o.; van Apeldoorn, "European Unemployment and Transnational Capitalist Class Strategy: The Rise of the Neo-liberal Competitiveness Discourse" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment*, London, Routledge, 2003, pp.113-135, p.129. o.

⁴⁸ Európai Bizottság, *Benchmarking the Competitiveness of European Industry*, Com (96) 436 végleges, 1996. október 9., Brüsszel, 1996, in Van Apeldoorn, "European Unemployment...", *op.cit.*, 129. oldal.

⁴⁹ Lásd: A. Gray, *Unsocial Europe*, London, Pluto Press, 2004, 45-81. o.

⁵⁰ A.S. Pascual, "Az európai aktiválási politikák konvergenciája felé?" 2004, 2009. április 21-én lekérdezve: <http://aei.pitt.edu/1077/>, 9. o.

az az elképzelés, hogy az egyetlen szociálpolitika, amelynek előmozdításában az államnak érdeke lehet, hogy az emberek munkába álljanak.

A "schumpeteri workfare-rezsim" modellje tehát a munkanélküliség, a szociális állam és az állampolgárság területén a diskurzus és a gyakorlat fokozatos, de jelentős változásának eredményének tekinthető.⁵¹ Így az új paradigmában a látszólag magától értetődőnek tűnő elképzelések, miszerint a piacokat ellenőrizni kell, és hogy a munkanélküliség okai a munkahelyek hiányával függenek össze (a keynesi korszakban uralkodó elképzelések), megfordultak: az új modellben a piacot természeti ténynek tekintik, a munkanélküliség oka pedig a munkavállalók foglalkoztathatóságának hiányában keresendő. A szociális állam legitimációs elve a kollektív felelősség hagyományos jóléti állami eszméjéről az egyéni kockázatvállalás fogalmára változik. Ebben az összefüggésben az állampolgárság jelentése is alapvetően átalakul, mivel az állampolgársághoz való hozzáférés kritériumai a társadalmi és politikai részvételről a gazdasági részvételre helyezik a hangsúlyt. Az állampolgárság kialakulóban lévő koncepciója így vitathatatlanul jelentős elmozdulást jelent a korábbi koncepcióhoz képest: az itt előirányzott szociális jogosultságok a jobb foglalkoztathatóság érdekében a készségek és a képzés nyújtására korlátozódnak, figyelmen kívül hagyva a hagyományos szociálpolitika egyéb aspektusait. A munka jelentésének társadalmi jogból erkölcsi kötelességgé való átalakulása tehát a szociálpolitikai gyakorlatban e többdimenziós elmozdulások kifejeződésének tekinthető.

⁵¹ Ez a bekezdés a következő dokumentumban található érvek újrafogalmazása: Pascual, *op.cit.*

Azzal érvelek, hogy az állampolgárság e modelljében eredendő ellentmondás van. T. H. Marshall, a jóléti állam egyik korábbi teoretikusa azt állítja, hogy "csak akkor, ha a jóléti állam által biztosított szociális jogok révén kiküszöböljük, vagy legalábbis jelentősen enyhítjük a nincstelenség és a bizonytalanság kockázatát, amely az ipari kapitalista társadalomhoz kapcsolódik, a lakosság széles tömegei teljes mértékben elnyerhetik azt a státuszt, amely a polgári és politikai állampolgárság hatékony gyakorlásához szükséges".⁵² Ezt szem előtt tartva, az állampolgárok által az állammal szemben érvényesíthető szociális jogosultságok lassú gyengülése valójában hozzájárulhat az állampolgárság aktív elemének gyengüléséhez, amely az állampolgárt a közösségi és demokratikus életben való részvételre ösztönzi. Ahogy Ryner fogalmaz, nehezen elképzelhető, hogy az állampolgártól elvárható, hogy "hősies, versenyképes, rugalmas és mobil egyén legyen, aki ugyanakkor gondoskodó szülő, aki gyökeret vert egy közösségben, amelyben van ideje és energiája arra, hogy polgári elkötelezettséget fektessen be".⁵³

6. A nyitott koordinációs módszer: Szabályozás a versenyképességért

A lisszaboni folyamat keretében a tagállamok közötti együttműködés keretének megteremtése érdekében a nyílt koordinációs módszert választották a megfelelő szabályozási módnak. Előzményei a Maastrichti Szerződés átfogó gazdaságpolitikai iránymutatásai és az európai foglalkoztatási stratégia luxemburgi - később kölni - folyamata. A nyílt koordinációs módszer eltér a közösségi

⁵² *Ibid.*, 122. o.

⁵³ *Ibidem*

döntéshozatali módszer⁵⁴ egy olyan hivatalos eljárás kidolgozásával, amelyben a kormányok teljesítményét a Bizottság által vezetett, szakértői irányítás alatt határozzák meg és értékelik, szankciók vagy jogi kötelezettségek nélkül, az eredmények elérésére vonatkozóan. Mivel ez nem jár semmiféle jogszabály átültetésével, az Európai Bíróságnak nincs szerepe. Több tudós rámutat az új rendszer jótékony hatásaira.

megközelít Szeretnék két fő előnyére összpontosítani - a sok közül - az új módszernek, hogy és.⁵⁵

szabályozás, amelyet ezek a tudósok azonosítanak:

Először is hangsúlyozzák, hogy "a nyílt koordinációs módszer lehet, hogy a rendelkezésre álló legjobb megközelítés a szabályalkotásra, de ez az egyetlen módja annak, hogy az uniós szabványok behatoljanak egy fenntartott nemzeti területre".⁵⁶ Más szóval, valami jobb, mint a semmi, és ahogy Barani érvel, "hosszú távon a "puha jog" elfogadásának nettó hatása az, hogy megkönnyíti az átmenetet a pontosabb, egyértelműbb és végrehajthatóbb normák felé".⁵⁷ Másodsor, gyakran állítják, hogy az OMC eltávolodik a közösségi jog felülről lefelé irányuló, kényszerítő jellegű megközelítésétől, mivel önkéntes és nyílt tanácskozási folyamaton alapul, amely természeténél fogva demokratikusabb és nyitottabb a társadalom különböző szereplőinek hozzájárulására.⁵⁸

---

⁵⁴A "közösségi módszer" Bizottság általi meghatározását lásd:

http://europa.eu/scadplus/glossary/community_intergovernmental_methods_en.htm, 2009. április 20-án letöltve.

⁵⁵ Például: M. Citi és M. Rhodes, "A kormányzás új módozatai az EU-ban: Common Objectives Versus National Preferences" *European Governance Papers*, No. N-07-01, 2009. április 16-i letöltés: www.connex-network.org/eruogov/pdf/egp-newgov-N-07-01.pdf.

⁵⁶ L. Barani, "Kemény és puha jog az Európai Unióban: The Case of Social Policy and the Open Method of Coordination" *Constitutionalism Web Papers*, 2/2006, 2009. április 14-én lekérdezve: <http://eiop.or.at/erpa/>, 21. o. ⁵⁷ *Ibid.*, p.20.

⁵⁸ J.A.Caporaso és J.Wiitenbrick, "The New Modes of Governance and Political Authority in Europe" *Journal of European Public Policy*, Vol.13, No.4, 2006, pp.471-480, 472-476. o.

A nyílt koordinációs módszerről szóló más beszámolók azonban kritikával illették ezeket az állításokat. Először is, nem szabad eltúlozni a nyílt koordinációs módszer "puha" és nem kényszerítő jellegét. A nyílt koordinációnak megvan a hatalma arra, hogy a hazai szereplők magatartásának és a politikák tartalmának alakításával korlátozza a lehetségesek birodalmát. Például, mint láttuk, az aktív jóléti állam fogalma akkor nyert jelentőséget, amikor az EU hangsúlyozta, hogy a tagállamoknak csökkenteniük kell a munkanélküli segélyeket, és olyan programokat kell kidolgozniuk, amelyek aktívan visszavezetik az embereket a munkaerőpiacra.⁵⁹ Lopez-Santana az európai foglalkoztatási stratégia keretező hatását vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy az a tény, hogy az EU puhán diktál egy sor olyan célt, cselekvési irányt és politikát, amelyek jobb gyakorlati megfeleléshez vezetnek, még akkor is, ha a normák jogilag nem kényszerítő jellegűek.⁶⁰ Ugyanígy a keretezés magában foglalja a társadalmi célok alárendelését az uniós jog szerinti gazdasági integráció szabályainak. Ahogy Lopez-Santana rámutat, azáltal, hogy az EU keretbe foglalja, hogy mely politikák "jó", "rosszak" vagy "szükségesek", folyamatosan meghatározza a normákat, és így az EU ismétlődő üzenete arra emlékezteti az államokat, hogy cselekedjenek a problémaként bekeretezettek szerint; ha nem így tesznek, azt kockáztatják, hogy nem lesznek versenyképesek.⁶¹

Másodszor, amint azt fentebb említettük, a nyílt koordinációs módszer nem szünteti meg az EU alkotmányos aszimmetriáját. Scharpf például hangsúlyozza, hogy a munkanélküliség növekedése esetén az OMC tanácskozásai jelentősen korlátozottak a politikák és ajánlások tekintetében, mivel nem javasolhatnak alacsonyabb EKB-kamatlábakat, sem a hiányszabályok vagy a versenyszabályok enyhítését.

⁵⁹ M. Lopez-Santana, "Az európai nem kötelező erejű jog hazai hatásai: *Journal of European Public Policy*, Vol.13, No.4. 2006, 488-489. o.

⁶⁰ Lopez-Santana, *op.cit.*, 497. o.

⁶¹ Lopez-Santana, *op.cit.*, 488. o.

az állami támogatásokra vonatkozó szabályok, vagy a tőkejövödelmekre kivetett adók összehangolt emelése.⁶² Alapvetően tehát a következő fajták

a nyílt koordinációs módszer keretében tett szakpolitikai ajánlásoknak el kell kerülniük a belső piaci *közösségi vívmányok* és a GMU bármiféle megkérdőjelezését. A nyílt koordinációs módszer nem kötelező jellege valójában fenntarthatja a szabadúszás helyzetét, amennyiben léteznek externáliák (szociális dömping, a nemzeti jóléti szabályok aláásása a kedvező szabályozási környezetért folytatott vásárlással).

7. Következtetés

Neo-gramszianus szemszögből nézve a neoliberalizmus mint projekt és mint integrációs folyamat felemelkedése az uniós integráció társadalmi céljáról folytatott anyagi és ideológiai küzdelem eredményének tekinthető. A tanulmány első részében ennek a küzdelemnek a szakaszait követtem nyomon, amelyek a beágyazott neoliberalizmus hegemon projektjének kialakulásához vezettek. Ez utóbbi magját a tőke és a piacok szabadságának elsőbbsége képezte, de - mint minden hegemoniának - anyagi és ideológiai eszközökkel kellett befogadnia a potenciális riválisokat. A beágyazott neoliberalizmusból kiindulva elemeztük az európai társadalmi-gazdasági kormányzás aspektusait (mivel annak formája és tartalma egyaránt tükrözi a beágyazott neoliberalis hegemoniát). A globalizáció korlátainak és egy olyan kétértelmű fogalomnak, mint az európai szociális modell, a diszkurzív konstrukciója kéz a kézben járt e ferde konszenzus kialakulásával. Az egyik cél ennek a

⁶² Scharpf, *op.cit.*

projekt célja, hogy nagyrészt neoliberális reformokat hajtson végre, miközben megőrzi Európa (vagy legalábbis a legtöbb tagállam) hagyományos társadalmi konszenzusos modelljét.

Az EU szociálpolitikájának kínálati oldali neoliberális jellege nemhogy nem oldja meg, hanem valójában hozzájárulhat az EU gazdasági (belső piac, GMU, versenypolitika) és szociális dimenziója közötti alkotmányos aszimmetria erősítéséhez, és a nemzeti szintű rendszerverseny, valamint az európai szintű alkotmányos neoliberális korlátok rögzítéséhez. A versenyképesség és a társadalmi kohézió összekapcsolására irányuló lisszaboni célkitűzés eredendően ellentmondásos, mivel strukturálisan az előbbit részesíti előnyben az utóbbival szemben, és jelentősen hozzájárul a gazdaság nemzeti szintű társadalmi és politikai intézményektől való függetlenítéséhez (a polányi "laissez-faire liberalizmus utópiáját" követve).⁶³). A lisszaboni stratégia két céljának diszkurzív artikulálására tett kísérlet - a gyakorlatban a versenyképesség európai szintű előmozdítása és a társadalmi kohézió tagállamokra hagyása - eleve instabil. A 2005-ös francia és holland népszavazás negatív kimenetele így az európai társadalmi-gazdasági kormányzás útját illető konszenzus hanyatlásának jeleként értelmezhető, és ezt a tendenciát a jelenlegi recesszió csak tovább fokozta, amely a társadalmi-gazdasági kormányzás bizonytalanságának (és küzdelmének) pillanatát jelenti. A recesszió még nyilvánvalóbbá tette, hogy a neoliberalizmus egyben osztályprojekt is, a tőke egy részének kifejeződése. A keynesianizmus egy formája felé való legutóbbi fordulat azt mutatja, hogy az elitek és az "organikus értelmiségiek" között jelenleg nincs konszenzus a követendő útról, és hogy a válságok valóban olyan pillanatokat jelentenek, amikor a társadalmi-gazdasági kormányzás iránya feletti küzdelem különösen nyilvánvaló.

---

⁶³ Van Apeldoorn, "A lisszaboni menetrend és a legitimációs válság...", *op.cit.*, 12. o.

A beágyazott neoliberalizmus hegemoniája tehát egyre inkább megkérdőjeleződik, amint azt a népszavazások, valamint a szakszervezeti és társadalmi mozgalmak növekvő életerejé is mutatja. A lehetséges kutatások egyik izgalmas ága éppen a munkásság (szakszervezetek, munkanélküliek, tágabb értelemben a társadalmi mozgalmak) hegemon blokkba való beilleszkedésének mértékét, valamint az európai integráció egy másfajta útjának (ideológiai szinten is) artikulálására tett kísérleteket érinti. Valóban voltak felhívások egy alternatív európai szintű makrogazdasági szabályozásra. Ez többek között a következőket jelenthetné: a GMU felépítésének megváltoztatása, amely magában foglalná az EKB politikai céljainak újradefiniálását, hogy az inflációval együtt a munkanélküliség elleni küzdelem is prioritást kapjon; a Stabilitási és Növekedési Paktum reformja, hogy mind nemzeti, mind európai szinten lehetővé váljanak az infrastrukturális és humántőke-beruházások; egy európai szinten összehangoltabb béralakítási politika, amely megfordítaná az alacsonyabb munkaerő-részesedések felé mutató tendenciát, magasabb bérek biztosításával (amelyek fedeznék az inflációt és a termelékenység növekedését), és így ösztönöznék a gazdasági növekedéshez és a munkahelyteremtéshez szükséges keresletet.⁶⁴ Az "eurokeynesianizmus" ezen formája szükségessé teszi a "szociális Európa" megerősítését is, a privatizációt és a deregulációt támogató uniós politikák visszafordításával, valamint az alábbiak meghatározásával

⁶⁴ A. Bieler, *A szociális Európáért folytatott küzdelem. Trade Unions and EMU in Times of Global Restructuring*, Manchester University Press, Manchester, 2006, pp. 208-209.

közös minimumszabályok a szociális konvergencia irányába, valamint a szakszervezeti és munkavállalói jogok európai szintű fejlesztése.⁶⁵

Miközben a piacépes és a piacot lehetővé tevő uniós politikák szilárdan a helyükön vannak, és egyetlen tagállam vagy meghatározó társadalmi erő sem támadja őket, az elitben a jelenlegi beágyazott neoliberális keretekkel kapcsolatos nyugtalanság jelei mutatkoznak. Így a Lisszaboni Szerződésből Sarkozy francia elnök nyomására törölték azt a záradékot, amely az EU egyik céljaként a "szabad és torzításmentes versenyt" jelölte meg (miközben az alkotmányszerződésben szerepelt), és maga Sarkozy is egyre nagyobb aggodalmának ad hangot az EU működésének alapelveivel kapcsolatban (egyszer még úgy is fogalmazott, hogy az EU "a tisztességtelen verseny trójai falova").⁶⁶ A jelenlegi gazdasági válsághelyzet, amely növekvő munkanélküliséggel, társadalmi elégedetlenséggel és az egyenlőtlenségek felerősödésével jár, valójában döntő fontosságúnak bizonyulhat az európai integráció következő szakaszának előkészítése szempontjából.

Az európai integráció társadalmi céljának kérdése tehát nyitott kérdés, és még nem tudni, hogy a piac mint a társadalom fő szervező elve továbbra is az integrációs folyamat domináns normatív alapja marad-e.

⁶⁵ A.Bieler és T.Schulten, "Európai integráció: Bieler, Lindberg és Pillay (szerk.), *Labour and the Challenges of Globalization*: Pluto Press, London, 2008, 231-247. o., Pluto Press, London, 2008.

⁶⁶ B. Van Apeldoorn, "A "beágyazott neoliberalizmus" ellentmondásai és Európa többszintű legitimációs válsága: The European Project and its Limits" in Van Apeldoorn, Horn és Drahokoupil (szerk.), *op.cit.*, 39-40. o.

Bibliográfia

Barani, Luca. "Kemény és puha jog az Európai Unióban: The Case of Social Policy and the Open Method of Coordination" *Constitutionalism Web Papers* 2/2006, visszakeresve 2009. április 14-én a <http://eiop.or.at/erpa/> oldalon.

Bailey, J. David. "A "szociális Európa" elmaradottságának magyarázata: A Critical Realization" *Journal of European Social Policy* Vol.18 No.3, 2008, pp.232-245.

Bieler, Andreas és Adam David Morton. "Bevezetés: Andreas Bieler és Adam David Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe* New York, Palgrave, 2001, 3-25. o. (Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy and the Relevance to European Integration).

Bieler, Andreas és Adam David Morton, szerk. *Social Forces in the Making of the New Europe* New York, Palgrave, 2001.

Bieler, Andreas és Stina Torjesen. "Erő az egységen keresztül? A Comparative Analysis of Splits in the Austrian, Norwegian and Swedish Labour Movements over EU Membership" in Andreas Bieler and Adam David Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe* New York, Palgrave, 2001, pp.115-137.

Bieler, Andreas és Adam David Morton. "Globalizáció, állam és osztályharc: A 'Critical Economy' Engagement with Open Marxism" *British Journal of Politics and International Relations* Vol. 5 No.4, 2003, pp.467-499.

Bieler, Andreas. "Az európai integráció és a társadalmi kapcsolatok transznacionális átstrukturálása: *Journal of Common Market Studies* Vol.43, No.3, pp.461-484.

Bieler, Andreas. "Együttműködés vagy ellenállás? Szakszervezetek és neoliberais szerkezetátalakítás Európában". *Capital & Class* 93. szám, 2008, pp.111-124.

Bieling, Hans-Juergen. "European Constitutionalism and Industrial Relations" in Andreas Bieler and Adam David Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe* New York, Palgrave, 2001, pp. 93-115.

Bieling, Hans-Juergen és Thorsten Schulten. "Versenyképes szerkezetátalakítás és ipari kapcsolatok az Európai Unióban: Corporatist Involvement and Beyond?" WSI Discussion Paper No.99, Düsseldorf, 2001.

Bieling, Hans-Juergen és Johannes Jaeger. "A globális pénzügyek és az európai gazdaság: The Struggle over Banking Regulation" in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahekoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, pp.87-104.

Bourdieu, Pierre. *Propos sur le Champs Politique* Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000.

Bradani, Davide. "A közösségi módszer hanyatlásának következményei: A nyitott koordinációs módszer leküzdi-e az "európai problémamegoldási szakadékot"?" Kiadatlan kézirat, Európa Kollégium, Bruges 2009.

Cafruny, W. Alan és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003.

Cafruny, W. Alan és Magnus Ryner. "The Study of European Integration in the Neoliberal Era" in W.Alan Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, pp.1-13.

Cafruny, W. Alan. "Geopolitika és neoliberalizmus: Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahekoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, 64-87. o. (szerk.).

"Capital Goes Global" *The Economist*, 1997. október 25.

Caporaso, James A. és Jörg Wittenbrück. "The New Modes of Governance and Political Authority in Europe" *Journal of European Public Policy* Vol.13, No.4, 2006, pp.471-480.

Citi, Manuele és Martin Rhodes. "A kormányzás új módozatai az EU-ban: *European Governance Papers* No. N-07-01, 2009. április 16-án kikerült: www.connex-network.org/eruogov/pdf/egp-newgov-N-07-01.pdf.

Clift, Ben. "The Changing Political Economy of France" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman and Littlefield Publishers Inc, 2003, 173-200. o., pp.

Az EU Tanácsa, A Tanács állásfoglalása az 1999. évi foglalkoztatási iránymutatásokról, 2009. április 15-én kikerült: <http://europe.eu.int/comm/employment-social/emplandesf/empl99/guide-en.htm>.

Cox, Robert. *Termelés, hatalom és világrend* New York, University Press, 1987.

Deroose, Servaas, Dermot Hodson és Joost Kuhlmann. "Az átfogó gazdaságpolitikai iránymutatások: *Journal of Common Market Studies* Vol.46, No.4, pp.827-848, *Journal of Common Market Studies* Vol.46, No.4, pp.827-848.

Drahokoupil, Jan, Bastiaan Van Apeldoorn és Laura Horn. "Bevezetés: Az európai kormányzás kritikai politikai gazdaságtana felé" in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahokoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, pp.1-21.

Edquist, Kristin, "Az EU szociálpolitikai kormányzása: Advocating Activism or Servicing States?" *Journal of European Public Policy* 13. évfolyam, 4. szám, 2006, 500-518. o.

Esping-Andersen, Gosta. *The Three Worlds of Welfare Capitalism* Polity Press, Cambridge, 1990.

ERT (European Round-table of Industrialists), "Benchmarking for Policymakers", 1993, 2009. április 20-án kikerült a <http://www.ert.be/doc/01630.pdf> honlapról.

ERT, Európai munkaerőpiacok. "An Update on Perspectives and Requirements for Job Generation in the Second Half of the 1990s" Brüsszel, ERT, 1993.

ERT (Európai Gyáriparosok Kerekasztala), Levél Bertie Ahern úrnak, az Európai Tanács tagjának, 2004. február 17., 2009. április 18-i lekérdezés: <http://www.ert.be/doc/01663.pdf>.

Európai Bizottság, Fehér könyv a befektetési alapok egységes piaci keretének megerősítéséről, 2006, április 21-i hivatkozás, http://ec.europa.eu/internal_market/securities/docs/ucits/whitepaper/whitepaper_en.pdf.

Európai Bizottság, A Bizottság közleménye az Európai Tanács tavaszi üléséhez - Integrált iránymutatások a növekedésről és a foglalkoztatásról (2008-2010), 2009. április 5-én letöltve: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-200712-annual-progress-report/200712-annual-report-integrated-guidelines_en.pdf.

Európai Bizottság, Ajánlás a tagállamok foglalkoztatáspolitikáinak végrehajtásáról szóló tanácsi ajánlásra, Com, Brüsszel, 2000, 2009. április 15-én letölthető: <http://www.europe.eu.int/comm/employment-social/empl&esf/news/recommend00-en.htm>.

Európai Bizottság, A lisszaboni stratégia strukturális reformjainak végrehajtása az európai gazdaságélénkítési terv keretében: Éves országértékelések - részletes áttekintés a lisszaboni stratégia reformjainak végrehajtása terén a tagállamokban 2008-ban elért eredményekről, 2009. április 26-án letölthető: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/european-dimension-200812-annual-progress-report/annualass_detail.pdf.

Európai Bizottság, Online glosszárrium, 2009. április 20-i lekérdezés:
http://europa.eu/scadplus/glossary/community_intergovernmental_methods_en.htm.

Európai Tanács, Lisszaboni Európai Tanács következtetései, 2000. március, 2009. április 18-án letöltve: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.

Germain, D. Randall és Michael Kenny. "Engaging Gramsci: *Review of International Studies* Vol. 24, 1998, pp. 3-21.

Gill, Stephen. "Theoretical Foundations of a Neo-Gramscian Analysis of European Integration" in Hans-Juergen Bieling and Jochen Steinhilber, (szerk.), *Dimensions of a Critical Theory of European Integration* Marburg, FEG am Institut für Politikwissenschaft des Fachbereichs Gesellschaftswissenschaften und Philosophie der Phillips-Universität Marburg, 2000.

Gill, Stephen. "A tőke alkotmányosítása: New York, Palgrave, 2001, 47-70. o., in: Andreas Bieler és Adam David Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe*, New York, Palgrave, 2001.

Gill, Stephen. "A Neo-Gramscian Approach to European Integration" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, pp. 47-70.

Gray, Anne. *Unsocial Europe* London, Pluto Press, 2004.

Gramsci, Antonio. *Il Materialismo Storico* Torino, Editori Riuniti, 1975.

Hay, Colin, Matthew Watson és Daniel Wincott. "Globalizáció, európai integráció és az európai szociális modellek fennmaradása" POLSIS Working Paper 3/99, Birmingham 1999.

Hay, Colin és Matthew Watson. "Diminishing Expectations" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, 147-170. o., 147-170. o.

Hager, Sandy Brian, "'Új európaiak' az 'új európai gazdaságért': in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahokoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, pp.106-125.

Harvey, David. *A Brief History of Neoliberalism* Oxford, Oxford University Press, 2006.

Hermann, Christoph. "Neoliberalizmus az Európai Unióban" Bécs, Working Life Research Centre, 2005, 2009. április 12-én letöltve: <http://www.iaq.uni-due.de/aktuell/veroeff/2005/dynamo05.pdf>,

Hermann, Christoph és Ines Hofbauer. "Az európai szociális modell: A versenyképes modernizáció és a neoliberális ellenállás között" *Capital & Class* No.93, 2007, pp.125-139.

Holman, Otto és Kees Van der Pijl. "Structure and Process in Transnational European Business" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, pp. 71-93.

Hoepner, Martin és Armin Schaefer. "Una Nuova fase dell'Integrazione Europea: i Capitalismi Organizzati nell'Europa Post-Ricardiana" *Stato e Mercato* No.81, 2007, pp.377-407.

Horn, Laura. "Organikus értelmiségiek a munkában? The High Level Working Group of Company Law Experts in the European Corporate Governance Regulation" in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahoukoupil and Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, pp.125-143.

Huffschimdt, Jörg. "A pénzügyek hatása az európai szociális modellekre" *Transform* 3. szám, 2008, 36-56. o., magyarul: "A pénzügyek hatása az európai szociális modellekre".

Huiskamp, Rien és Kees J. Vos. "Flexibization, Modernization and the Lisbon Strategy" *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations* Vol.34, No.4, pp.587-599, 2007.

Jepsen, Maria és A. Serrano Pascual. "Az európai szociális modell: *Journal of European Public Policy* Vol.15, No.3, 2005, pp.231-245.

Jessop, Bob. "Changes in Welfare Regimes and the Search for Flexibility and Employability" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003, pp. 29-51.

Jessop, Bob. "A thatcherizmustól a New Labourig: Neo-liberalizmus, Workfarism and Labour-market Regulation" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003, pp.137-154.

Lee Mudge, Stephanie. "A neoliberalizmus három arca" EUI Working Papers No. 34, Fiesole 2008.

Macartney, Huw. "Partikuláris érdekek artikulálása: A hegemonia szerves szervezői Németországban és Franciaországban" *British Journal of Politics and International Relations* Vol. 10 No.1, pp.429- 451.

Majone, Giandomenico. "Az Európai Közösség: *Journal of Common Market Studies*, 31. évf. 2. szám, 1993, 153-170. o.

- Moran, Jonathan. "Két államfelfogás: *Politics* Vol. 18 No. 3, 1998.
- Morton, David A. "On Gramsci" *Politics* Vol. 19, No.1, 1999, pp.1-8.
- Overbeek, Henk. "Globalization, Neo-liberalism and the Employment Question" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003, pp. 13-29.
- Overbeek, Henk (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003.
- Overbeek, Henk. "A transznacionális politikai gazdaságtan és az európai (un)foglalkoztatás politikája: Introducing the Themes" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003, pp. 1-11.
- Pascual, A. Serrano. "Az európai aktiválási politikák konvergenciája felé?" 2004, 2009. április 21-én letöltve: <http://aei.pitt.edu/1077/>.
- Rhodes, Martin. "A társadalmi paktumok politikai gazdaságtana: ~~Welfare~~ Reform" in Paul Pierson (szerk.), *The New Politics of the Welfare State* Oxford, Oxford University Press, 2001.
- Rupert, Mark. *Producing Hegemony* Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Rupert, Mark. "(Re-)Engaging Gramsci: A Response to Germain and Kenny" *Review of International Studies* Vol. 24, 1998, pp. 427-434.
- Rupert, Mark. "A józan ész globalizálása: *Review of International Studies* Vol.29, 2003, pp.181-198.
- Ryner, Magnus. "A neoliberális európai kormányzás és a jóléti állam megszorításának politikája: A Critique of the New Malthusians" in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahekoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, pp.44-64.
- Sapir, André. "Globalizáció és az európai szociális modellek reformja" *Journal of Common Market Studies* 44. évfolyam, 2. szám, 2006, 369-390. oldal.
- Scharpf, Fritz W., "Az európai szociális modell: A sokszínűség kihívásaival való megbirkózás?" *Journal of Common Market Studies*, 40. évf. 4. szám, 2002, 645-670. o., 645-670. o.
- Scharpf, Fritz W. "The Joint-Decision Trap Revisited" *Journal of Common Market Studies*, 44. évfolyam, 4. szám, 2006, 845-864. oldal.

Scott-Smith, Giles. "Kultúrpolitika és polgárság az Európai Unióban" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberalis hegemonia és átalakulás Európában* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, pp. 261-283.

Talani, Leila Simona. "The Political Economy of Exchange Rate Commitments" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, pp. 123-146.

Amszterdami Szerződés, 2009. április 15-én lekérdezve:

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>.

Van Apeldoorn, Bastiaan. "Az európai rendért folytatott küzdelem: Transnational Agency in the Making of 'Embedded Neoliberalism'" in Bieler and Morton (szerk.), *Social Forces in the Making of the New Europe* New York, Palgrave, 2001, pp. 70-90.

Van Apeldoorn, Bastiaan. "Európai munkanélküliség és transznacionális tőkés osztálystratégia: The Rise of the Neo-liberal Competitiveness Discourse" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003, pp.113-135.

Van Apeldoorn, Bastiaan, Henk Overbeek és Magnus Ryner. "Theories of European Integration - A Critique" in Alan W. Cafruny és Magnus Ryner (szerk.), *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003, pp. 17-45.

Van Apeldoorn, Bastiaan. "A lisszaboni menetrend és az európai társadalmi-gazdasági kormányzás legitimációs válsága: A "beágyazott neoliberalizmus" jövője". Előadás a Közép-és Kelet-európai Nemzetközi Tanulmányok Társasága (CEEISA) 4. kongresszusán, Tartui Egyetem, Észtország, 2006. június 25-27.

Van Apeldoorn, Bastiaan. "A beágyazott neoliberalizmus nemzeti esettanulmánya és annak korlátai: The Dutch Political Economy and the 'No' to the European Constitution" in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahekoupil and Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, pp.211-232.

Van Apeldoorn, Bastiaan, Jan Drahekoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009.

Van Apeldoorn, Bastiaan. "A "beágyazott neoliberalizmus" ellentmondásai és Európa többszintű legitimációs válsága: The European Project and its Limits" in Bastiaan Van Apeldoorn, Jan Drahekoupil és Laura Horn (szerk.), *Contradiction and Limits of Neoliberal European*

Governance London, Palgrave Macmillan, 2009, pp. 21-44.

- Van der Pijl, Kees. *Transnational Classes and International Relations* New York, Routledge, 1998
- Van der Pijl, Kees. "Lockean Europe?" *New Left Review* 37. szám, 2006. január/február, 9-39. o.
- Vico, Giambattista. *Giambattista Vico új tudománya*, ford. Thomas Goddard Bergin és Max Harold Fisch, Ithaca, Cornell University Press, 1948.
- Vliegthart, Arjan és Henk Overbeek. "Társasági adóreform a neoliberais Európában: in Van Apeldoorn, Drahoukoupil és Horn (szerk.): *Contradiction and Limits of Neoliberal European Governance* London, Palgrave Macmillan, 2009, 143-163. o. (szerk.),
- Widmaier, W.Wesley. "A monetáris válságok konstruálása: *Review of International Studies* Vol.29, No.1, 2003, pp.61-77.
- Young, Brigitte, "Gazdasági és monetáris unió, foglalkoztatás és nemi politika: A Feminist Constructivist Analysis of Neo-liberal Labour-market Restructuring in Europe" in Henk Overbeek (szerk.), *The Political Economy of European Employment* London, Routledge, 2003, pp.99-113.

**Bruges Political Research Papers / Cahiers de recherche
politique de Bruges (Bruges-i politikai kutatási lapok)**

Nem 9/ 2009

Adina Crisan, "La Russie dans le nouveau Grand Jeu énergétique en Mer Noire: Nabucco et South Stream ou " l'art du kuzushi " (Az oroszok új nagy energijátékban a tengeren: Nabucco és a Déli Áramlat vagy " l'art du kuzushi ").

8. szám / 2008

Jonas Dreger, A környezetvédelmi nem kormányzati szervezetek befolyása az EU kibocsátáskereskedelmi rendszerének kialakítására: Az érdekérvényesítő koalíciós keretrendszer alkalmazása

7. szám / 2008

Thomas Kostera, Az egészségügy európaizálása: A határokon átnyúló betegmobilitás és annak következményei a német és a dán egészségügyi rendszerre nézve

06 / 2007

Mathieu Rousselin, Le Multilatéralisme en Question : Le Programme de Doha pour le Développement et la Crise du Système Commercial Multilatéral (A dohai fejlesztési program és a többoldalú kereskedelmi rendszer válsága)

05 / 2007

Filip Engel, A szakpolitikai tanulás elemzése az Európai Unió szakpolitikáinak kialakításában: Az érdekérvényesítő koalíció kerete és az új intézményi elmélet találkozása

04 / 2007

Michele Chang, Eric De Souza, Sieglinde Gstöhl és Dominik Hanf, A "Working for Europe: Perspektívák az EU-ról 50 évvel a Római Szerződések után".

03 / 2007

Erwin van Veen, A szuverenitás értékes eszköze: Használata a verseny és az egymásrautaltság helyzeteiben

02 / 2007

Mark Pollack, Principal-Agent Analysis and International Delegation: Vörös heringek, elméleti tisztázások és empirikus viták

01 / 2006

Christopher Reynolds, All Together Now? A katonai képességek reformjának irányítása az EBVP-ben

Európa Tanulmányok Főiskolája

Sorozat szerkesztői:

Govaere I. / Hanf D. / Mahncke D. / Pelkmans J.

Rendeljen online a www.peterlang.com oldalon.

PIE - Peter Lang Bruxelles

Európa állandó változásban van. Az európai politika, gazdaság, jog és az európai társadalmak is gyorsan változnak. Maga az Európai Unió is folyamatos alkalmazkodási helyzetben van. Folyamatosan új kihívások és új követelmények merülnek fel, mind belülről, mind kívülről. Az *Európa Kollégium Tanulmányok* sorozat az Európa Kollégium brugge-i és varsói (Natolin) kampuszán végzett, e kérdésekkel kapcsolatos kutatásokat igyekszik közzétenni. Az Európai Unióra és az európai integrációs folyamatra összpontosító kutatások a politikatudomány, a jog vagy a közgazdaságtan területére specializálódhatnak, de nagy részük interdiszciplináris jellegű. A cél az érintett kérdések megértésének elősegítése és a folyamatban lévő vitákhoz való hozzájárulás.

L'Europe subit des mutations permanentes. La vie politique, l'économie, le droit, mais également les sociétés européennes, changent rapidement. Az Európai Unió már most is folyamatos alkalmazkodási folyamatba illeszkedik. A belső és a külső területekről származó kihívások és új igények folyamatosan jelentkeznek.

La collection des *Cahiers du Collège d'Europe* publie les résultats des recherches menées sur ces thèmes au Collège d'Europe, au sein de ses deux campus (Bruges et Varsovie). Az Európai Unióra és az integrációs folyamatra összpontosító munkák a politikai, a jog- és a gazdaságtudományok, valamint a jog- és a gazdaságtudományok területére specializálódhatnak, de többnyire interdiszciplináris jellegűek. La collection vise à approfondir la compréhension de ces questions complexes et contribue ainsi au débat européen.

Sorozat címei:

- vol. 9** Pelkmans, Jacques / Hanf, Dominik / Chang, Michele (szerk.), *The EU Internal Market in Comparative Perspective*, 2008 (314 p.), ISBN 978-90-5201-424-1 pb.
- 8. kötet** Govaere, Inge / Ullrich, Hanns (szerk.), *Intellectual Property, Market Power and the Public Interest*, 2008 (315 p.), ISBN 978-90-5201-422-7 pb.
- vol. 7** Inotai András, *Az Európai Unió és Délkelet-Európa: Troubled Waters Ahead?*, 2007 (414 p.), ISBN 978-90-5201-071-7 pb.
- 6. kötet** Govaere, Inge / Ullrich, Hanns (szerk.), *Intellectual Property, Public Policy, and International Trade*, 2007 (232 p.), ISBN 978-90-5201-064-9 pb.
- 5. kötet** Hanf, Dominik / Muñoz, Rodolphe (szerk.), *La libre circulation des personnes: États des lieux et perspectives*, 2007 (329 p.), ISBN 978-90-5201-061-8 pb.
- 4. kötet** Mahncke, Dieter / Gstöhl, Sieglinde (szerk.), *Europe's Near Abroad: Az EU szomszédságpolitikájának ígéretei és kilátásai*, 2008 (316 o.), ISBN 978-90-5201-047-2.
- 3. kötet** Mahncke, Dieter / Monar, Jörg (szerk.), *Nemzetközi terrorizmus: A European Response to a Global Threat?*, 2006 (191p.), ISBN 978-90-5201-046-5 / US-ISBN 978-0-8204-6691-0 pb.
- vol. 2** Demaret, Paul / Govaere, Inge / Hanf, Dominik (szerk.), *European Legal Dynamics - Dynamiques juridiques européennes, 30 Years of European Legal Studies at the College of Europe*, 2005 / 2007 (571 p.), ISBN 978-90-5201-067-0 pb.
- 1. kötet** Mahncke, Dieter / Ambos, Alicia / Reynolds, Christopher (szerk.), *Európai külpolitika: From Rhetoric to Reality?*, 2004 / második kiadás 2006 (381 p.), ISBN 978-90-5201-247-6 / US-ISBN 978-0-8204-6627-9 pb.